

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Харківський політехнічний інститут»

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до виконання лабораторної роботи
за темою
«Електролітичне рафінування золота»

для студентів спеціальностей «Технічна електрохімія» і
«Хімічна технологія рідкісних розсіяних елементів та
матеріалів на їх основі» денної та заочної форм навчання

Затверджено
редакційно-видавничою
радою університету,
протокол № 2 від 23.06.2016 р.

Харків
НТУ «ХПІ»
2016

Методичні вказівки до виконання лабораторної роботи за темою «Електролітичне рафінування золота» для студентів спеціальностей «Технічна електрохімія» і «Хімічна технологія рідкісних розсіяних елементів та матеріалів на їх основі» денної та заочної форм навчання / Уклад. О. Л. Смірнова. – Харків : НТУ «ХП», 2016. – 16 с.

Укладач   О. Л. Смірнова, канд. техн. наук, доц. НТУ «ХП»

Рецензент   Г. Г. Тульский, докт. техн. наук, проф. НТУ «ХП»

Кафедра технічної електрохімії

ВСТУП

Золото займає особливе місце серед металів, виступаючи з давніх пір у ролі загального еквіваленту вартості.

У природі золото знаходиться в більшості випадків у самородному (металевому) вигляді. Добувається золото переважно з руд золотоносних родовищ як побічний продукт при виробництві інших кольорових металів (наприклад, міді, свинцю і цинку). Золото, що витягається при збагачувальній і металургійній переробці, виходить не в чистому вигляді, а містить значну кількість різних домішок, переважно металевих, що підлягають видаленню.

Основним призначенням електролізу в металургії золота є його рафінування (афінаж), у ході якого відбувається очищення від домішок і відділення золота від інших металів.

Перед електролізом золото піддають попередньому вогневому рафінуванню, в ході якого видаляється деяка частина домішок. Це попереднє очищення називається прийомною плавкою афінажу. Метал, що пройшов прийомну плавку, розливають в аноди і направляють на електроліз.

Афінаж золота електролізом дозволяє одержувати метал високої чистоти. Електролітичному рафінуванню піддається в даний час не тільки золото, що добувається із золотих руд і розсипів, а також різноманітний радіоелектронний, ювелірний, стоматологічний та інший золотий брухт.

Мета лабораторної роботи

- ознайомлення з процесом електролітичного рафінування золота в солянокислому електроліті;
- проведення електролізу з визначенням катодного і анодного виходу за струмом і товщини золотого покриття, що осаджується на катоді;
- проведення якісного аналізу проби промивної води після електролізу на наявність іонів золота Au^{3+} .

1. ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

Важливою властивістю золота для процесів електролізу є схильність його до утворювання розчинних комплексів. З усіх можливих сполук золота кращу розчинність має сіль AuCl_3 , що і застосовується для рафінування золота.

Таким чином, при електролізі має місце наступна електрохімічна система: Au (катод) / AuCl_3 , HCl , H_2O , домішки / Au з домішками (анод).

У присутності соляної кислоти хлорне золото утворює золотохлористоводневу кислоту:

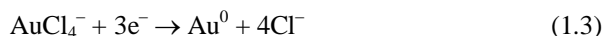

яка дисоціює з утворенням комплексного аніону золота по реакції

Константа дисоціації цього комплексу дуже мала ($5 \cdot 10^{-22}$), тому можна вважати, що практично все золото в розчині присутнє у вигляді аніонів AuCl_4^- .

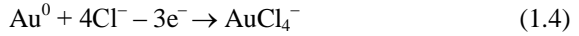
Основна катодна реакція, що перебігає при електролізі золота, являє собою відновлення аніонів AuCl_4^- до металевого золота:

Стандартний потенціал цієї реакції дорівнює $+0,99$ В, тому конкуруючий з нею процес відновлення водню практично виключений.

Гранична густина струму при відновленні золота залежить від температури електроліту, тому для збільшення швидкості процесу необхідно підтримувати високу температуру розчину $60\text{--}70$ °С (рисунок 1.1).

На аноді відбувається розчинення сплаву, що підлягає рафінуванню, з переходом золота в розчин за реакцією:

Тому що стандартні потенціали хлору і кисню значно більш електропозитивні, чим потенціал золота, виділення їх на аноді в нормальних умовах електролізу неможливо:

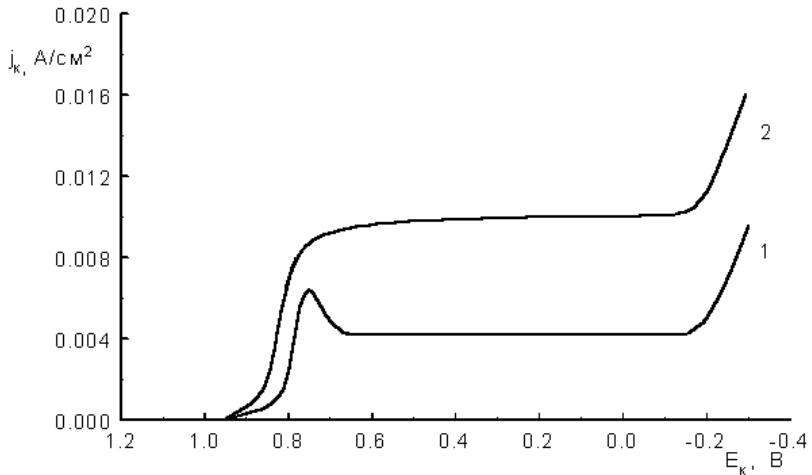
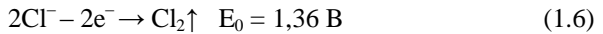
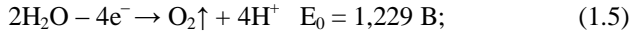

Рис. 1.1. Катодні поляризаційні залежності, одержані в електроліті, що містить $\text{HCl} - 50 \text{ г/дм}^3$, золото (в пер. на мет.) $- 4,5 \text{ г/дм}^3$, срібло та мідь $-$ до $0,4 \text{ г/дм}^3$; $v_p = 10^{-2} \text{ В/с}$: 1 $- 25 \text{ }^\circ\text{C}$; 2 $- 60 \text{ }^\circ\text{C}$.

Однак характерна і досить важлива особливість анодної поведінки золота – його схильність до пасивації. При переході золота в пасивний стан процес розчинення анода припиняється, потенціал його зміщується в позитивний бік і досягає такої величини, при якій на аноді стає можливим виділення газоподібного хлору.

Іншою істотною особливістю електролізу є те, що при розчиненні аноду золото переходить у розчин не тільки у виді аніону AuCl_4^- , але й у виді аніону AuCl_2^- :

Між іонами в розчині встановлюється рівновага:

Константа рівноваги реакції має меншу величину, ніж для аналогічної рівноваги іонів міді. На аноді утворюється надлишок іонів Au^+ , що погашається випаданням значних кількостей порошку золота, як на поверхні анода, так і в самому розчині (шламоутворення). Експериментально встановлено, що перехід золота в шлам зменшується з підвищенням густини електричного струму.

При розчиненні золотого аноду навіть усі домішки, що містяться в ньому (мідь, свинець, нікель, платина та ін.), також розчиняються і переходять в електроліт. Срібло відразу утворює осад AgCl , який частково випадає в шлам, та частково, при вмісті срібла в золоті вище 3–4 %, утворює на аноді щільну плівку. Остання визиває сольову пасивацію анода, що перешкоджає його розчиненню. В цьому випадку осад AgCl необхідно весь час видаляти з електрода.

Оскільки розчинення золотого аноду перебігає з утворенням іонів обох валентностей, анодний вихід за струмом, розрахований тільки за іонами Au^{3+} , дорівнює 125–140 %. Одночасно і на катоді відбувається розряд іонів обох валентностей. Вихід золота за струмом на катоді з розрахунку на Au^{3+} нижче – до 115 %.

Електролітичне рафінування золота постійним струмом виробляється в розчинах, що містять 30–40 г/л Au (в пер. на мет.) і 30–40 г/л вільної кислоти HCl (якщо вміст срібла в анодах менший 4 %). При більш високому вмісті срібла концентрація золота в електроліті дорівнює 60–70 г/л (в пер.

на мет.) і 60–70 г/л кислоти HCl , при цьому на постійний електричний струм накладається перемінний.

Обсяг електролізерів для рафінування складає не більш 20–30 л. Їх виробляють з порцеляни зі зовнішньою термостатованою судиною для нагрівання (рисунок 1.2). Аноди у ванні розташовують по три чи по чотири в ряд та підвішують на золотих або срібних штангах за допомогою вплавлених в аноди золотих стрічок чи гачків.

Електроліт в ваннах перемішують повітрям або мішалками. Строк служби анодів звичайно менший за добу. Аноди виготовляють за розміром: 100×60 , 200×80 або 260×160 мм; товщина їх 5–8 мм. Вага аноду складає 0,2–3 кг. Товщина катодної основи дорівнює 0,15–0,20 мм. Відстань між електродами складає близько 30 мм.

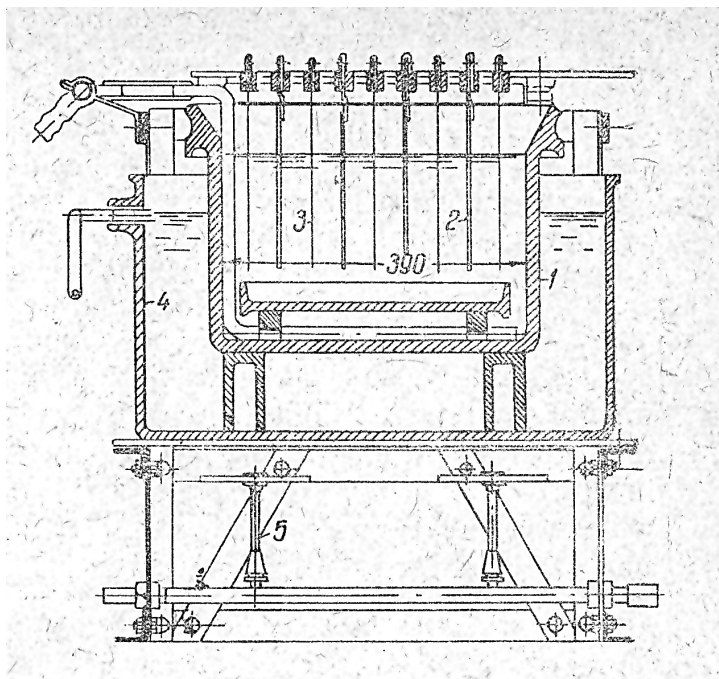

Рис. 1.2. Ванна для рафінування золота: 1 – фарфорова ванна; 2 – анод; 3 – катод; 4 – посуд термостата; 5 – підігрівач.

Рафінування відбувається при 60–70 °С і високих густинах електричного струму: для постійного струму – 500–1500 А/м², а при накладенні перемінного струму – 1000–3000 А/м². Напруга на ванні 0,6–0,8 В. Витрати енергії складають 0,3–0,35 кВт · год на 1 кг металу. В цих умовах одержують щільний катодний осад, тому катоди виготовляють з жерсті чистого золота.

Катодне золото промивають гарячою водою, очищають щітками, обробляють соляною кислотою або аміаком (для розчинення випадково присталих частинок хлориду срібла), знову промивають водою, сушать і плавлять в індукційній печі в золоті злитки. Чистота катодного осаду відповідає пробі золота 999,8° або 999,9°.

Анодний шлам вивантажують з ванн і відмивають водою від електроліту. Промивні води використовують для доливання ванн. Шлам завантажують в сітчастий срібний барабан, поміщений в наповнену водою ванну. При обертанні барабана хлорид срібла через отвори змивається в ванну, а більш великі частинки золотого анодного скрапу і дендрити катодного золота залишаються в барабані. Золоті залишки сушать і повертають в плавку на аноди.

Хлористе срібло відновлюють залізним скрапом або порошком в солянокислому середовищі, промивають водою і плавлять в аноди для срібного електролізу. Вихід анодного скрапу при електролізі золота залежить від чистоти анодів і коливається від 10 до 20 % від маси вихідних анодів. Так само, як і шлам, залишки анодів відмивають в сітчастому барабані від хлориду срібла і електроліту, сушать і плавлять в аноди.

Запитання для самоконтролю:

1. Що являє собою афінаж (або електролітичне рафінування золота)?
2. Яка золотовмісна сировина піддається афінажу?
3. В яких розчинах відбувається електролітичне рафінування золота?
4. Домішки яких металів можуть бути присутніми в розчині для афінажу?
5. Які реакції перебігають на катоді й аноді електролізера при рафінуванні золота? Які їхні стандартні потенціали?

6. Як впливає концентрація золота в розчині на обрані технологічні параметри електролізу (температура, катодна густина струму)?

7. Від чого залежить катодний і анодний вихід за струмом при електролітичному рафінуванні золота?

8. З чого виготовляють електролітичні ванни, штанги, катоди й аноди при рафінуванні золота в солянокислих електролітах?

9. Що представляє собою установка для електролітичного рафінування золота?

10. Яка чистота катодного осаду золота досягається при електролітичному рафінуванні?

2. ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

2.1 Методика проведення експерименту

Для проведення лабораторної роботи використовують готовий електроліт та збирають електричну схему електролізу згідно з наведеними даними. Досліди проводять відповідно до завдання, що видається викладачем.

Склад електроліту для рафінування:

Кислота соляна – 40–60 г/дм³;

Золото (в пер. на мет.) – 4–5 г/дм³.

Домішки (срібло, мідь) – до 0,4–0,5 г/дм³.

Режим електролізу: $j_k = 0,4\text{--}0,6 \text{ А/дм}^2$; $t = 60 \text{ }^\circ\text{C}$; $\tau = 20 \text{ хв}$.

Матеріали: катод – золото марки Зл 999,9 або платина марки Пл 99,7 із покриттям золотом, анод – золотий стоматологічний сплав 900-ої проби (Au – 90 мас. % ; Ag – 4 мас. %; Cu – 6 мас. %).

Для виконання завдання збирають електричний ланцюг, схема якого наведена на рисунку 2.1. Робочий електрод підключають спочатку до негативної клеми джерела живлення (катодний процес), а потім – до позитивної клеми (анодний процес), допоміжний електрод – відповідно навпаки. Як електрод порівняння використовують насичений хлорид-срібний електрод, потенціал якого дорівнює +0,201 В.

Перед проведенням електролітичного рафінування золота поверхня електродів повинна бути ретельно очищена від механічних забруднень, жирових або сольових плівок. Попередня підготовка катоду являє собою: хімічне знежирення в розчині соди, промивання гарячою і холодною водою, активування в 25 % - му розчині соляної кислоти на протязі 0,5–1 хвилини, промивання дистильованою водою.

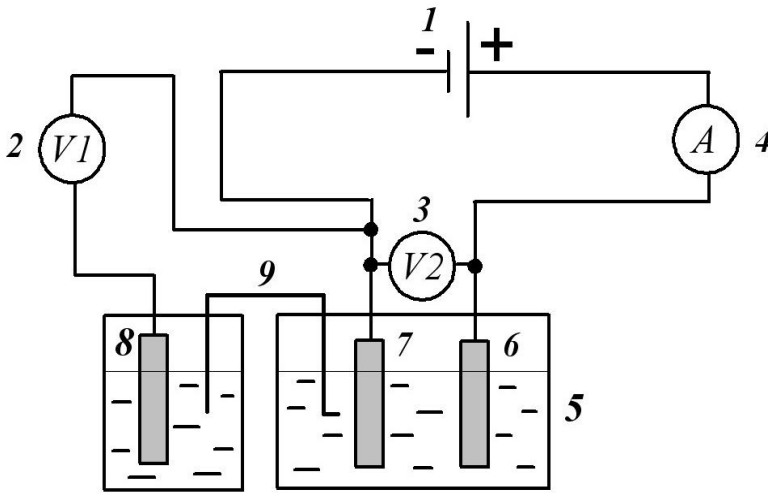

Рис. 2.1. Схема установки для електролітичного рафінування золота: 1 – стабілізоване джерело живлення; 2 – вольтметр для вимірювання напруги на електролізері; 3 – вольтметр для вимірювання потенціалу робочого електрода; 4 – амперметр; 5 – електролізер; 6, 7 – допоміжний і робочий електроди; 8 – електрод порівняння; 9 – електролітичний ключ.

По заданій катодній густині струму j_k і площі поверхні катода S_k розраховують загальний електричний струм

$$I_{\text{заг}} = j_k \cdot S_k. \quad (2.1)$$

Приріст ваги золота на катоді електролізера визначається гравіметричним методом – шляхом зважування його у висушеному стані на аналітичних вагах до і після проведення досліду.

Катодний вихід за струмом ВС (%) розраховують за формулою:

$$BC = \Delta m / (K_{Au(III)} \cdot I \cdot \tau) \cdot 100 \% , \quad (2.2)$$

де Δm – маса металу (золота), що виділилася при рафінуванні на катоді, г; $K_{Au(III)}$ – електрохімічний еквівалент тривалентного золота, який дорівнює 2,45 г/А·год; I – сила струму, А; τ – час електролізу, год.

Анодний вихід за струмом визначається аналогічно, при цьому враховується маса металу, що розчинилася при електролізі на аноді.

Товщину золотого покриття δ (в мкм) розраховують за формулою:

$$\delta = \Delta m / (\rho_{Au} \cdot S) \cdot 10^4 , \quad (2.3)$$

де ρ_{Au} – щільність золота, яка дорівнює 19,3 г/см³; S – поверхня катоду, см².

Аналіз проби промивної води на наявність іонів золота проводять за допомогою відомої якісної реакції. Такою чуттєвою реакцією на присутність у кислих розчинах іонів Au^{3+} є реакція з розчином хлориду олова (II), що відновлює іони золота до колоїду. При цьому спостерігається характерне фарбування розчину в рожево-фіолетовий колір. Реакція чуттєва навіть при слідах золота в розчині.

В даному випадку якісна реакція на золото перебігає за рахунок електрохімічного механізму дії гальванічної пари «олово – золото», що утворюється в розчині: олово окислюється, а золото відновлюється до колоїду:

Для проведення якісної реакції необхідно взяти пробу промивної води після рафінування золота (приблизно 50–100 мл). У пробу додати 5 мл насиченого розчину двохлористого олова. Витримати 2–3 хвилини, при необхідності перемішати скляною паличкою. У присутності іонів золота

розчин з безкольорового повинен змінити колір на рожевий або червоний, або фіолетовий, або коричневий. В залежності від рН розчину та концентрації іонів золота він забарвлюється в різні кольори: з підвищенням кислотності й концентрації золота забарвлення розчину становиться більш темним та інтенсивним.

2.2. Завдання для виконання роботи

Підготувати електроди і зібрати електричну схему в присутності інженера з навчального процесу. Провести електролітичне рафінування золота за методикою, описаною в п. 2.1, згідно з одним з даних варіантів:

Варіант 1: $j_k = 0,4 \text{ A/дм}^2$; $t = 40 \text{ }^\circ\text{C}$; $\tau = 15 \text{ хв}$.

Варіант 2: $j_k = 0,5 \text{ A/дм}^2$; $t = 50 \text{ }^\circ\text{C}$; $\tau = 15 \text{ хв}$.

Варіант 3: $j_k = 0,6 \text{ A/дм}^2$; $t = 60 \text{ }^\circ\text{C}$; $\tau = 15 \text{ хв}$.

Розрахувати катодний вихід за струмом і товщину золотого покриття. Вихідні дані та одержані результати експериментальної роботи звести в таблицю за прикладом, наведеним в таблиці 2.1:

Таблиця 2.1 – Технологічні параметри, результати катодного процесу

Вага катоду до досліді m_n , г	Вага катоду після досліді m_k , г	Приріст ваги на катоді Δm , г	Площа катоду S_k , см ²	Густина струму j_k , А/см ²	Сила струму I , А	Час електролізу τ , год	Вихід за струмом BC_k , %	Товщина осаду золота δ , мкм

Розчинити золоте покриття в тому же електроліті рафінування, змінивши полярність електродів, при тій же густині струму, що і при катодному процесі. Зафіксувати час електролізу. Розрахувати анодний вихід за струмом для золота. Дані звести в таблицю за прикладом, наведеним в таблиці 2.2:

Таблиця 2.2 – Технологічні параметри, результати анодного процесу

Вага аноду до досліду $m_{\text{п}}$, г	Вага аноду після досліду $m_{\text{к}}$, г	Зменшення ваги на аноді Δm , г	Площа аноду $S_{\text{а}}$, см ²	Густина струму $j_{\text{а}}$, А/см ²	Сила струму I , А	Час електролізу τ , год	Вихід за струмом $BC_{\text{а}}$, %	Товщина осаду золота δ , мкм

Порівняти катодний й анодний виходи за струмом. Пояснити одержані результати. Провести якісну реакцію на наявність іонів золота у промивній воді після електролізу за методикою, описаною в п. 2.1. Зафіксувати результати реакції у звіті. Пояснити механізм реакцій, що відбуваються.

Зробити висновки. Оформити роботу згідно вимогам щодо оформлення лабораторних робіт студентами в НТУ «ХП».

2.3 Необхідні прилади й реактиви

- Джерело стабілізованого постійного струму напругою 6 В із регулятором напруги, міліамперметр, вольтметр;
- Електролізер з термостійкого скла місткістю 0,1 дм³;
- Золотий (марки Зл 999,9) або платиновий катод;
- Золотий (марки Зл 900,0) анод;
- Сода для хімічного знежирення електродів;
- Розчин для активації електродів;
- Вода дистильована для промивки електродів;
- Електроліт для рафінування золота;
- Реактив – насичений розчин хлориду олова (II);
- Хімічні склянки ємністю на 0,1–0,2 дм³;
- Електроплитка;
- Ваги аналітичні;
- Фільтрувальний папір.

2.4 Порядок оформлення звіту до лабораторної роботи

Звіт до лабораторної роботи повинен містити:

- 1) назву роботи;
  - 2) мету роботи;
  - 3) основні теоретичні положення;
  - 4) коротке викладення суті завдання з описом методики його виконання і схемою установки;
  - 5) викладення результатів дослідження та основних спостережень, отриманих при його проведенні;
- б) висновок.

Звіт повинен бути оформлений на аркушах паперу формату А4 або аркушах зошита в клітинку відповідно до СТВУЗ-ХПІ-3.01-2010 «Текстовые документы в сфере учебного процесса. Общие требования к выполнению».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Байрачний Б.І. Технічна електрохімія: підручник: в 5 ч. – Ч. 4 : Гідроелектрометалургія / Б.І. Байрачний, Л.В. Ляшок. – Харків : НТУ «ХПІ», 2012. – 496 с.
2. Байрачний Б.І. Рідкісні розсіяні і благородні елементи. Технологія виробництва та використання : підручник / Б.І. Байрачний, Л.В. Ляшок. – Харків : НТУ «ХПІ», 2007. – 288 с.
3. Ласкорин Б. Н. Гидрометаллургия золота / под ред. акад. Б.Н. Ласкорина. – М. : Наука, 1980. – 180 с.
4. Томилов А.П. Прикладная электрохимия : учеб. для вузов / под ред. проф. А.П. Томилова. – 3-е изд., пер. – М. : Химия, 1984. – 520с.
5. Баймаков В.Ю. Электролиз в гидрометаллургии : учеб. пособие / Ю.В. Баймаков, А.И. Журин . – 2-е изд., перераб. и доп . – М. : Металлургия, 1977 . – 335 с.
6. Прикладная электрохимия / Федотьев Н.П., Алабышев А.Ф., Ротинян А.Л., Вячеславов П.М. – Л. : Госхимиздат, 1962. – 640 с.

ЗМІСТ

Вступ	3
1. Основні теоретичні положення	4
Запитання для самоконтролю	8
2. Практична частина	9
2.1. Методика проведення експерименту	9
2.2. Завдання до виконання роботи	12
2.3. Необхідні прилади й реактиви	13
2.4. Порядок оформлення звіту до лабораторної роботи	14
Список літератури	14

